

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2023

Dalby kyrka, fornlämning L1988:815

LEDNINGAR

Lunds kommun
Skåne län

SKÅNE
ARKEOLOGI

Skånearkeologi
Rapport 2023:25

Per Sarnäs

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2023

Dalby kyrka, fornlämning L1988:815

LEDNINGAR

Lunds kommun
Skåne län

Skånearkeologi AB

Per Sarnäs

Midgårdsgatan 3

216 19 Malmö

Tel: 0708-82 78 16

E-post: info@skanearkeologi.se

Webb: www.skanearkeologi.se

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2023

Dalby kyrka, fornlämning L1988:815

Ledningar

Lunds kommun

Skåne län

Skånearkeologi

Rapport 2023:25

Författare: Per Sarnäs

Grafisk form: Anders Gutehall

Omslagsbild: Per Sarnäs

Kartor: © Lantmäteriet/Metria ordernr 5123092

© Skånearkeologi 2023

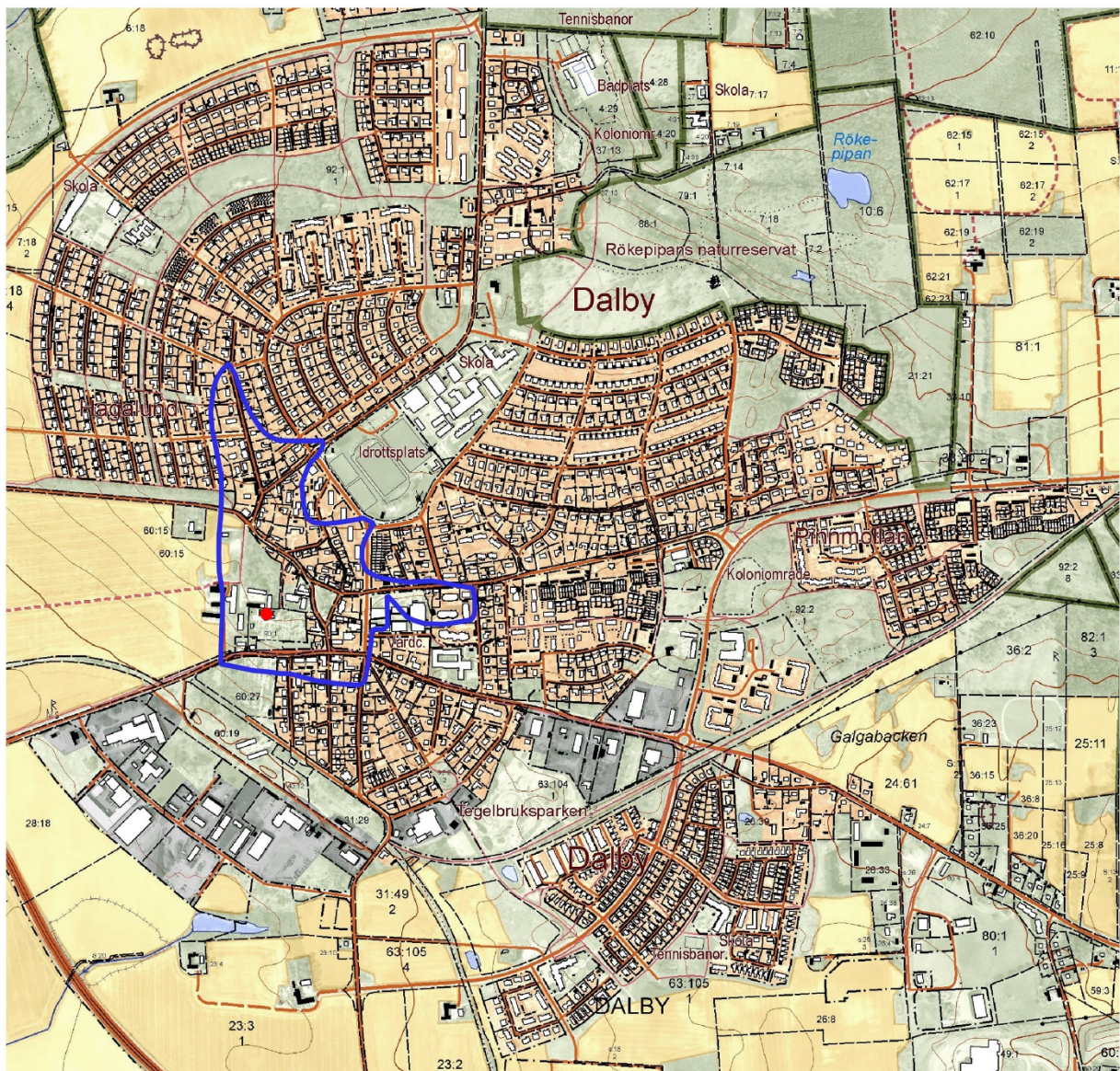
Innehåll

Inledning	5
Syfte och metod	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Tidigare arkeologiska undersökningar	5
Undersökningsresultat	6
Tolkning och källkritik	8
Referenser	9
Tekniska och administrativa uppgifter	9

Figur 1. Karta över Skåne med Lunds kommun markerat med blått.

Figur 2. Del av fastighetskartan över Dalby. Undersökningsområdet är markerat med rött. Fornlämningen L1988:815 är markerad med blå linje.
©Lantmäteriet

0 500 m

Inledning

Med anledning av att Dalby församling planerade dra nya ledningar och bygga om koret i Dalby kyrka beslutade länsstyrelsen Skåne om en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning.

Syfte och metod

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera fornlämningen. De äldre delar av kyrkan som berördes av arbetet finrensades för hand och mättes in analogt. Framkomna lager undersöktes med metalldetektor. Underlaget utgjordes av den uppmätning av kyrkan som ingick i Dalby församlings ansökan till länsstyrelsen Skåne (Tillståndshandling).

Topografi och fornlämningsmiljö

Dalby kyrka har daterats till 1060 vilket gör kyrkan till den äldsta stenkyrkan i Sverige. Strax intill kyrkan ligger Dalby kungsgård som härrör från 1200-talet. Dalby fungerade under en tid som domkyrka men då Lunds domkyrka tog över rollen omvandlades Dalby kyrka till ett kloster. Klostret drogs in till kronan 1537 i samband med reformationen varefter klosteranläggningen förfaller. På 1680-talet revs stora delar av koret och absiden, och vid 1700-talets mitt skall ytterligare delar ha rivits eller rasat. Kyrkans tidigare östra begränsning markeras idag på kyrkogården med hjälp av stenplattor, gräsmatta, häckar och ett kors. Kyrkan som den framstår idag, är till stora delar ett resultat av en renovering som genomfördes 1758. Av den forna biskopskyrkan och klosterkyrkan återstår endast knappt hälften. Kvar finns västra delen av mittskeppet och södra sidoskeppet, västverket med ovanför liggande torn samt vapenhuset i söder.

Under 1922 omgestaltas koret och erhöll då troligen sin nutida utformning.

TIDIGARE ARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR

År 1891 genomfördes en arkeologisk undersökning av professor Oscar Montelius, troligen på riksantikvarie Hildebrands uppdrag. Montelius undersökte resterna av den norra kormuren samt en del absidrester och upprättade en skiss över murlämningarna. Han kom fram till att en förlängning gjorts av det äldsta koret med 3,7 meter tillsammans med en avslutande absid.

Åren 1907–1908 genomförde Theodor Wählin en undersökning söder om förhallen och frilade grunderna till en tornbyggnad som tillhörde samma anläggning som förhallen. Wählin tolkade torngrunderna som sidokapell och menade också att dessa legat ”in under den öfre kyrkans murverk”, dvs. under långhuset.

1919 inleddes omfattande undersökningar av kyrkan på initiativ av Kungl. Byggnadsstyrelsen. Målet med undersökningen var att klarlägga kyrkans ursprungliga utseende och de förändringar den genomgått, samt att få kännedom om dess dåvarande tillstånd så att ett restaureringsprogram kunde upprättas. Ledare för arbetena var Sigurd Curman, chef för Kungliga Byggnadsstyrelsens kulturhistoriska byrå, och vid arbetet medverkade professor Otto Rydbeck som representant för riksantikvarien. På plats leddes arbetet av amanuens Isidor Zetterberg. Sten Anjou samt studerande N Gravström utförde uppmättningsarbetet. Sten Anjou kom sedermera att överta arbetsledningen på platsen efter det att Zetterberg insjuknat. Den arkeologiska undersökningen utfördes såväl inne i kyrkan som utanför. Delar av putsen avlägsnades i syfte att göra en murverksdokumentation.

I samband med dränerings- och rörledningsarbeten utfördes en arkeologisk schaktningsövervakning intill och norr om kyrkan 1987. Ledningssträckan grävdes för hand och där murar påträffades vidgades schaktet så att ledningarna fritt kunde passera förbi murarna utan att skada dessa. Området och murarna var till stora delar söndergrävda i samband med äldre rörläggningar. Två murpartier påträffades norr och nordväst om långhusets strävpelare.

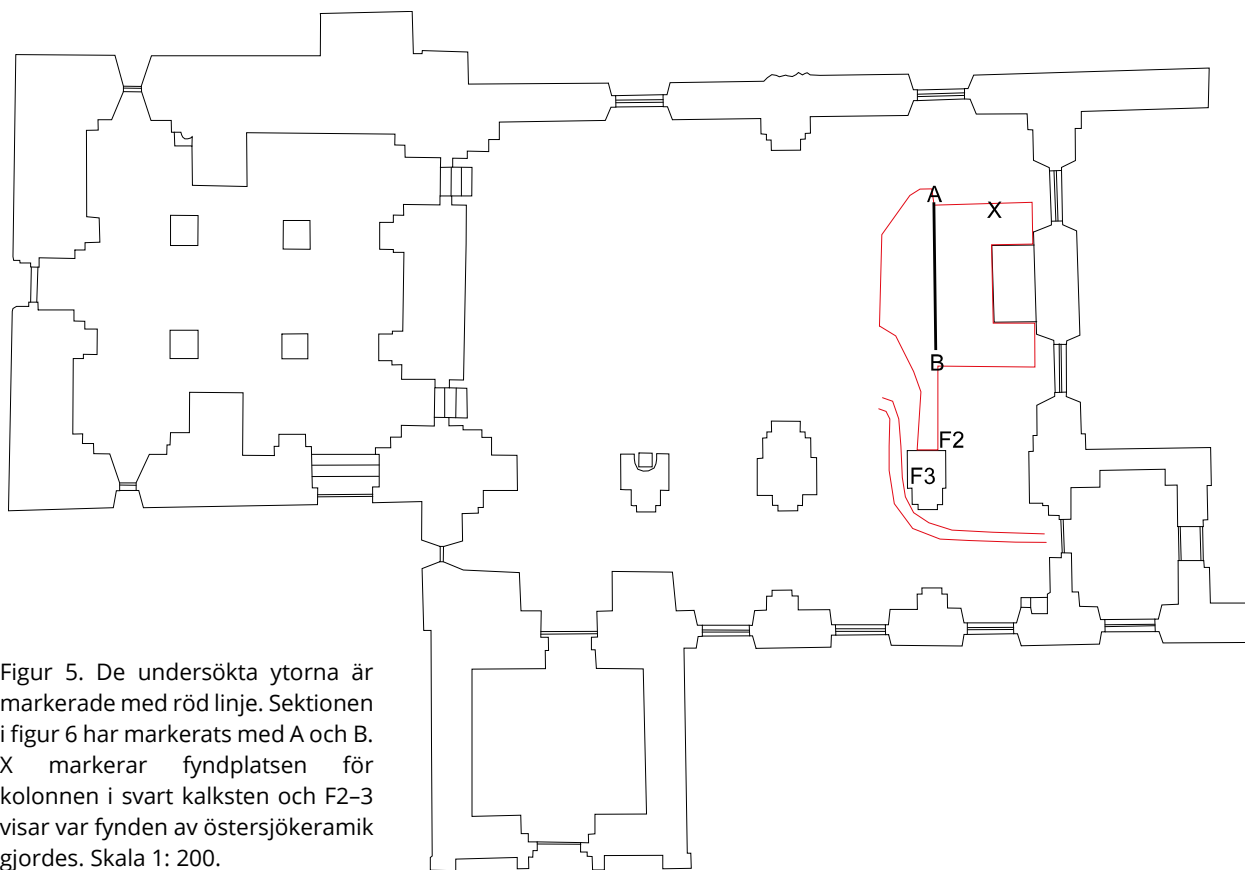
Det har även utförts några mindre undersökningar på kyrkogården som dock inte berört kyrkobyggnaden.

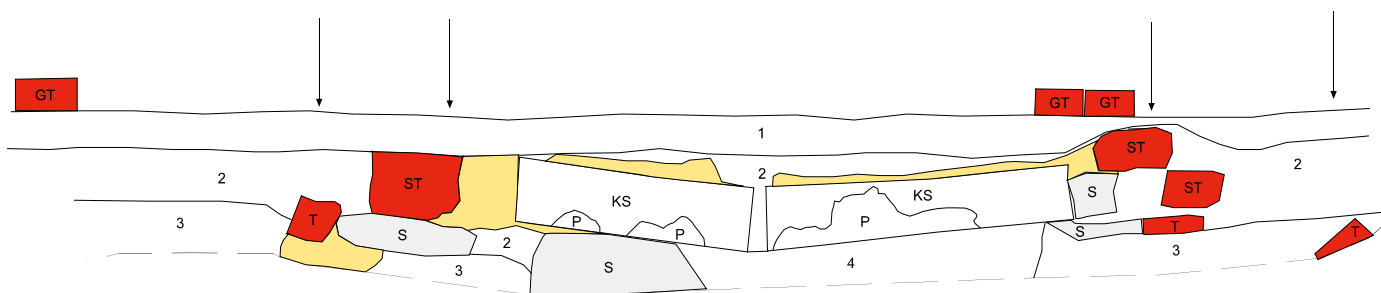
Figur 3. Del av kolonn i svart polerad kalksten som påträffades i fyllnadsmassorna under korgolvet. På kolonnen förekom rikligt med ”klotter” som ristats in i kalkstenen.

Figur 4. Närbild på en del av det ”klotter” som finns på kolonn delen.

Figur 5. De undersökta ytorna är markerade med röd linje. Sektionen i figur 6 har markerats med A och B. X markerar fyndplatsen för kolonnen i svart kalksten och F2-3 visar var fynden av östersjökeramik gjordes. Skala 1: 200.

Figur 6. Sektion framför altaret. De vertikala pilarna markerar äldre murar eller fundament bestående av rader med sten, tegel och kalkbruk som har sträckt sig västerut. Skala 1:20.

- Kalkbruk är markerat med gul färg.
 1 = underlagsgolv av cement
 2 = blandat lager med sand/mo, kalkbruk, tegelbitar och ben.
 3 = Gammal matjord
 4 = Nedgrävning med en fyllning liknande lager 2.
 GT = golvtegel
 ST = storstenstegel
 KS = kalksten
 T = tegel
 P = puts
 S = sten

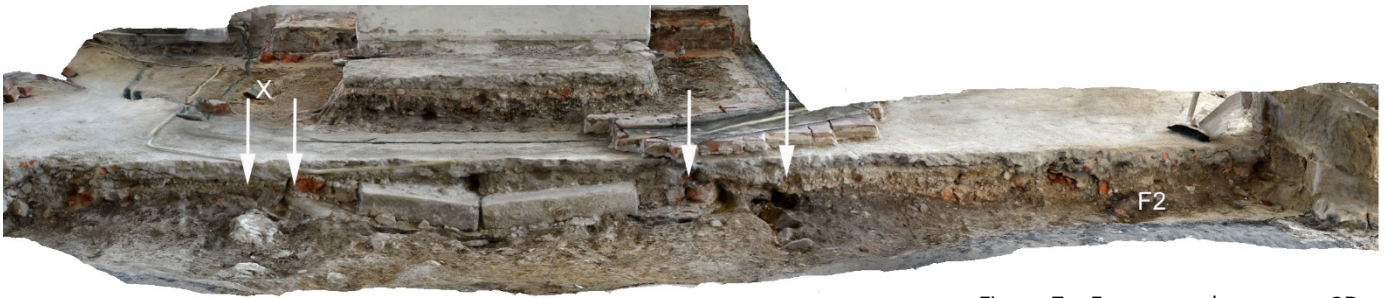
Undersökningsresultat

Den arkeologiska undersökningen genomfördes huvudsakligen i västra delen av det nuvarande koret i samband med att nya värmeledningar skulle dras. Även ett mindre schakt som gick från koret till södra sidoskeppet och ut mot sakristian dokumenterades. Övriga ledningsdragningar berörde enbart sentida delar av golvet. Sammanlagt 16,5 m² blev föremål för dokumentation.

Undersökningen av den västra delen av koret genomfördes i form av rensning efter att det golvet bilats bort. Rensningsarbetet fick tyvärr göras i omgångar då det fick göras om beroende på de pågående arbetena i kyrkan. Rensningen syftade till att försöka identifiera lager och konstruktionsrester, möjliggöra fotografering och sektionsritning samt tillvarata fynd.

Under det nuvarande korgolvet framkom ett påfört lager med sand/mo, kalkbruk, tegelbitar och enstaka ben. Under detta lager framkom lager med gammal ”matjord”. Dessa lager framkom även under den upphöjda golvdelen framför altaret. Detta torde tolkas som att man använt uppgrävd matjord inne i kyrkan och använt som fyllnad. Det förefaller som att man vid kyrkans uppförande har låtit matjorden ligga kvar vilket

Figur 7. Foto extraherat ur 3D modell. De vita pilarna markerar fundamenten, krysset fyndplatsen för kolonnen i svart kalksten och F2 fyndplats för östersjökeramik.

Figur 8. Ledningsschaktet vid östra arkadpelarens fundament. I botten av schaktet syns sträckmuren i form av en kallmurning med gråsten. Uppe på tjärpappen ligger de tre keramikskärvorna som påträffades vid rensningen. Under arkadpelaren gav metalldetektorn utslag för ett större järnföremål.

är en tolkning som inte har kunnat bekräftas vid den arkeologiska undersökningen då inga schakt nådde ned till underlaget och ingen fullständig stratigrafi kunde därför dokumenteras. Försök gjordes att med en jordsond bedöma lagerbilden misslyckades då lagren var så kompakta att jordsonden inte gick att trycka ned hela vägen.

Vid framrensningen påträffades fyra rester efter fundament eller liknande med sten, tegel och kalkbruk som verkar ha gått i öst-västlig riktning. Deras läge har markerats på sektionsritningen och sektionsfotot med vertikala pilar (figur 6–7). De yttre raderna liknande varandra i sitt utförande och torde höra samman och samma gäller för de två inre raderna. De yttre raderna var otydliga och bestod av oregelbundna rader med enstaka tegelstenar medan de inre raderna var tydligare med såväl stenar som tegelstenar samt kalkbruk i den norra raden medan den södra endast syntes i sektionen. I de inre fundamenten utgjordes teglet av storstenstegel. Inga av raderna fortsatte på djupet. Möjligen har de ingått i någon äldre utformning av kor/korskrank. Väster om de två kalkstenarna hade fyllningen en annan karaktär och troligen finns där en större nedgrävning.

De två större välhuggna kalkstenarna har en längd av 83 cm respektive 64 cm och de var 15 cm höga med ett djup om minst 35 cm. Den korta stenen är avhuggen. Båda stenarna har slitna ovansidor och kan vara återanvända trappstenar från den trappa som ledde upp till lekmannaaltaret. Putsen är något svårförklarad men stenarna kan ha återanvänts mer än en gång (figur 6–7 & 9).

I schaktet som löpte förbi arkadpelaren kom schaktbotten i kontakt med en mursträckning som vid tidigare undersökningar har framgrävts i sin helhet och benämns sträckmur. Detta ledningsschakt var ca 0,15 m djupt. Vid undersökningen av mursträckningens relation till arkadpelarens fundament påträffades några keramikskärvor av östersjökeramik. Dessa keramikskärvor kan mycket väl hamnat där vid de tidigare undersökningarna i kyrkan.

Figur 9. Trappsteg från östra gavelmuren till lekmanaltarets nisch. Trappstenarna överensstämmer i storlek och utseende väl med de två kalkstenar som påträffades i korgolvet.

Figur 10. Kolonnen i svart kalksten framkom i ett påfört lager med sand/mo och kalkbruk, tegelbitar.

Vid finrensningen av framkomna lager påträffades åtta skärvor av östersjökeramik med en vikt av 51 g. Keramiken torde kunna dateras till 1000–1100-tal. Keramikskärvorna påträffades dels på södra sidan av östra arkadpelaren, dels norr om pelaren. Skärvorna framkom i ”matjordslagret” (tabell 1).

I lagret norr om altaret påträffades en del av en kolonn eller mindre pelare av svart polerad kalksten som bör ha ingått i den äldre kyrkans inredning. Kolonnen är nästan täckt av inristat klotter. Kolonnen befinner sig i skrivande stund hos stenkonserverator och kommer sedan att förvaras i Dalby kyrka (figur 3–4, 6–7 & 11).

Bland fyllnadsmassorna förekom olika typer av storstenstegel med måtten: 7,5 x 12,5 x 26 cm, 8 x 13 x 26 och 9 x 12 x 25 cm.

Metalldetektoravsökningen resulterade endast i några spik och en bit bly som kan ha varit en del av en fönsterspröjs.

TOLKNING OCH KÄLLKRITIK

Den arkeologiska undersökningen kom att beröra i sen tid omrörda lager. Korgolvet var uppfyllt med massor från ombyggnader i kyrkan främst i form av kalkbruk och tegel men även ett pelarfragment av polerad svart kalksten. Det förekom påfallande mycket ”matjord” i fyllnadslagren. Det förefaller som att man vid kyrkans uppförande på 1000-talet har låtit matjorden ligga kvar. Matjord som vid senare ombyggnader i kyrkan kommit i omlopp och hamnat som fyllnadslager bland annat i koret.

Den keramik som påträffades härrör sannolikt från tiden för kyrkans uppförande under 1000-talet. Kärll som gått sönder i samband med arbetarnas måltider.

Det framkom inga strukturer från medeltiden som inte redan varit föremål för arkeologisk dokumentation i samband med tidigare arkeologiska undersökningar.

Fnr	ID	Sakord	Typ	Material	Del	Antal	Vikt	Lager	Beskrivning	Kommentarer
1	F3	Kärl	Östersjö	Keramik		1	10	3		
2	F3	Kärl	Östersjö	Keramik		1	13	3	Vågband och streck	Ornerad på båda sidorna
3	F3	Kärl	Östersjö	Keramik		1	5	3	Streck	
4	F2	Kärl	Östersjö	Keramik	Botten?	1	8	3		
5		Kärl	Östersjö	Keramik		2	5	3	Spjälkad	
6		Kärl	Östersjö	Keramik		1	8	3	Vågband och streck	
7		Kärl	Östersjö	Keramik		1	2	3	Streck	Ornerad på båda sidorna

Tabell 1. Tabellen redovisar samtliga tillvaratagna fynd.

Referenser

Opublicerat material

Ranby, C. 2016. Vård och underhållsplan för Dalby kyrka, Lunds kommun, Skåne län.
Uppdatering 2016. Ranby Text & Kulturmiljö.

Kartmaterial

Fastighetskartan

Internetreferenser

Kulturkvadranten i Dalby

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer 431-11484-2023
Skånearkeologis diarienummer 202306
LUHM nr 33 327

Län ..... Skåne
Kommun ..... Lund
Socken ..... Dalby
Fastighet ..... Dalby 90:1
RAÄ-nummer ..... L1988:815/ Dalby 40:1

Koordinatsystem ..... Sweref 99 TM
N koordinat 6169967
E koordinat 395853

Fältarbetstid ..... 2023-04-17 - 2023-05-26
Antal arbetsdagar 6
Antal arkeologtimmar 27

Undersökt yta ..... 16,5 m²

Projektansvarig ..... Per Sarnäs
Uppdragsgivare ..... Dalby församling

Arkivmaterial i form av sektions- och planritning, digitala foton samt rapport förvaras på Lunds universitets historiska museum.